

Rumyana Zlatanova

(Heidelberg)

Die Bulgaristik als Mission und Realität

Zur Geschichte der Bulgaristik in Heidelberg

Die Entwicklung der Bulgaristik an der Heidelberger Universität nach der Gründung (1988) des am Slavischen Institut gegründeten Bulgarisch-Lektorats wird anhand der zwischen 1988 und 2010 vorgelegten bulgaristischen Magister- und Doktorarbeiten sowie der umfassenden kulturellen und wissenschaftlichen Tätigkeit des bulgarischen Dozenten dargestellt.

Румяна Златанова

(Хайделберг)

Българистиката като мисия и реалност

Към развоя на българистиката в Хайделберг

Само преди година най-старият немски университет, един от най-значителните изследователски центрове в Европа, тържествено отбеляза 625 години от своето създаване. С папска була през 1386 г. графът на Пфалц, курфюрст Рупрехт I., открива университет в резиденцията си Хайделберг. Когато в началото на XIX в. първият велик херцог на областта Баден, Карл Фридрих, предприема реорганизация на университета, името му се добавя към това на неговия учредител Рупрехт I, което намира отражение и в днешното наименование „Университет Ruperto Carola“. Забележителна е международната научна репутация и водещата роля на университета както в областта на природните (медицина, невробиология, физика, математика, информатика), така и в областта на правните, стопанските и хуманитарните науки. Пръв сред немските университети той основава филиали извън страната: в Египет, Чили, САЩ (Масачузетс).

Интересът към славянските езици и литератури в Хайделбергския университет (срв. zum Winkel 1981, 1982) бележи началото с основаната през 1862 г. и т. нар. по-

късно „Руска академическа библиотека Пирогов¹“. Популярността ѝ надхвърля бързо границите на Хайделберг и допринася за разгръщането на оживен духовен живот в средите на руската интелектуална колония в града. Редом до отделни занятия върху руския език, руската литература и история, в рамките на възникналия през 1919 г. „Руски лекторат“ развива дейността си частният доцент и по-късно известен професор по философия Николай фон Бубнов (1880-1962)², който от 1931 до 1956 ръководи основания от него „Славянски институт“ (финансиран извън рамките на университета от Фондация „Портхайм“), а от 1935 до 1950 г. завежда Отделението за руски език към възникналия през 1933 г. Институт за преводачи в Хайделберг. През периода 1942-1946 г. хонорувани часове по български език тук води Илия Ницов.

Репертоарът от славистични лекции и упражнения се обогатява от 1949 г. с хонорувани часове по езикознание, литературна история, фолклор и странознание с оглед и на южно- и западнославянските езици от Йоханес Шрьопфер (срв. KDGK 14.1983: 3829).³ От 1951 г. новооткритото място за научен сътрудник се заема от Роман Рьослер, който защитава дисертация (1954) върху руския мислител Н. А. Бердяев.

През 1956 г., с избора на Дмитро Чижевски (срв. KDGK 11.1970: 2079-2080), за чието завръщане от САЩ в Германия години наред се застъпва Х. Г. Гадамер, като директор⁴ на Славистичния институт, се полагат основите на първата университетска славистична катедра. По-късно тук се изявяват бележити учени като Рудолф Айцетмюлер (1962-1964)⁵, Андре де Винценц (1967-1973)⁶, Ханс-Юрген цум Винкел

¹ Прочутият патолог, хирург и педагог Н. И. Пирогов (1810-1881) прекарва няколко години в Хайделберг като представител на Императорското Министерство на образованието, отговарящ за многобройните руски държавни стипендианти в западноевропейските университети.

² Следва класическа филология, история (на изкуството) и философия в Санкт Петербург и Хайделберг, където промовира (1908), а по-късно се и хабилитира в областта на философията (1939), извънреден професор в Хайделберг и Манхайм (1946). Срв. Röhling 2013.

³ Промовира в Прага 1934 г., хоноруван преподавател (1949) и научен сътрудник (1960) в Хайделберг, където се хабилитира (1964, славистика, сравнително и общо езикознание), професор в Хамбург (1965-1974).

⁴ Следва философия в Санкт Петербург и славистика в Киев, 1921 емигрира в Германия, където специализира при К. Ясперс и М. Хайдегер. От 1924 г. е доцент в Свободния украински университет, Прага (1932-1945), лектор по украински език в Хале, Йена, гост-професор в Марбург (1945-1951), Харвард (1949-1956) и Кьолн (от 1970). В Хайделберг е член на Академия на науките (1962) и хоноруван професор (от 1968). Многобройни публикации в областта на сравнителното славянско литературознание, руската и украинската литература и философия в контекста на европейския и световния културен процес. Срв. Стойкова 2003.

⁵ Частен доцент в Грац (1958), Хайделберг (1962), професор в Тюбинген (1963) и Вюрцбург (1967) по славянски езици и литератури. Срв. Минчева, Пенкова 1985.

⁶ Промовира в Париж (1965), хабилитира се в Хайделберг по славянско езикознание (1966), професор в Хайделберг (1967) и Гьотинген (1973). Срв. KDGK 18.2001, III: 3370.

(1956-1988)⁷, Бодо Зелински (от 1973)⁸, Хорст-Юрген Герик (1965-2002)⁹, Клаус Щайнке (1978-1987)¹⁰, Винфрид Потхоф (1985-1994)¹¹ и редица лектори по руски, полски (от 1960), чешки (от 1962) и хърватски/сръбски (от 1963) език.

Лекторатът по български език и литература

През 1974 г. за директор на Института е избран професор Балдур Панцер¹², който пола-

га неотклонно усилия за обогатяване на репертоара от преподаваните в Института славянски езици и литератури. Така по покана на институтското ръководство през летния семестър на 1988 г. пристига Румяна Златанова¹³, натрупала богат опит от работата си в Саарския университет (1973-1977, 1978-1981, срв. Паскалевски 2006: XIV-XIX), за да положи основите на Българския лекторат в древния немски университет.

В рамките на класическата традиция на немскоезичната славистика особено значение се отдава на старобългарския като официален книжовен език не само на Първото българско царство, но и като наднародностен литературен език на православните славяни през средновековието, намерил по-късно широко разпространение и в земите на Молдова и Влашко. Като основа на славистиката, старобългарският език е интегрален и задължителен компонент в учебната програма на специалността славянска филология в Хайделберг. Ето защо е разбираема задълбочеността, с която Р.

⁷ Промовира в Мюнстер (1958), академичен съветник по езикознание в Хайделберг (1967), където по-късно е избран за академичен директор (1980).

⁸ Промовира (1968) и се хабилитира (1972) по славянско литературознание в Кьолн, професор (1973-1983) в Хайделберг, Франкфурт/Майн (1982) и Кьолн. Срв. KDGK 2009, IV: 4732.

⁹ Промовира (1964) и се хабилитира по руска литература и общо литературознание (1971) в Хайделберг, където е избран за професор (1974), президент (1998-2004) на Международното общество „Достоевски“, чл.-кор. на Академия на науките в Гьотинген (2008). Срв. Manger 1999; KDGK 22.2009, I: 1159-1160.

¹⁰ Промовира в Мюнхен (1968), хабилитира се в Хайделберг (1986, славянско езикознание), професор в Ерланген-Нюрнберг (1987-2007), Dr.h.c. 2001 (София). Срв. KDGK 24.2012, IV: 3918.

¹¹ Промовира (1971) и се хабилитира (1979) по славянско литературознание в Бон, професор в Бон (1982), Хайделберг (1985), Бон (1994). Срв. KDGK 2009, III: 3194.

¹² Промовира (1961) и се хабилитира по славянска филология (1966) в Мюнхен, където първоначално е доцент (1966) и извънреден професор (1972), професор в Хайделберг (1974-2002), издател на *Heidelberger Publikationen zur Slavistik. A. Linguistische Reihe*. Срв. Златанова 1999/2000, 2003; KDGK 18.2001, II: 2347.

¹³ Научен сътрудник в БАН 1971-1984, където промовира (1973), лектор по старобългарски и български език и литература (1973-1977, 1978-1981) в Саарбрюкен, асистент (1983-1988) в София, където се хабилитира по палеославистика (1988), доцент (1988-1992) в София, Хайделберг (1992-2010), д.фил.н. (1999), официален екзаминатор по български език към Главното управление на училищата в Баден-Вюртемберг. Срв. Дограмаджиева 2003; KDGK 25.2013, IV: 4613.

Златанова продължава да води занятията по старобългарски език и до днес. От самото начало репертоарът на водените от нея занятия (лекции, просеминари, главни и специални семинари, упражнения) е внушителен и далеч надхвърля областта на българистиката. На палеославистични теми са посветени например следните занятия:

Славянската глаголица, Глаголическа писменост – разпространение и ръкописно наследство, Кирилска палеография, Средновековни жанрове в славянската писменост, Преводът на Библията у славяните – история и ръкописно наследство, Средновековни жанрове в писмеността на *Slavia Orthodoxa*, Библейският превод при южните, източните и западните славяни: Стар Завет, Библейският превод при южните, източните и западните славяни: Нов Завет, Увод в четене и интерпретация на източнославянски средновековни текстове, Християнство и теологична литература в Киевска Русия, Увод в писмената култура на славяните през Средновековието, Ръкописно наследство и издаване на стари славянски текстове и под.

Редица нейни занятия се отнасят към областта на сравнителното славянско езикознание и балканистиката: Увод в славянското езикознание; Славянският компонент в балканския езиков съюз; Синтетизъм и аналитизъм в езиците на Балкана; Българският език сред балканските езици; Балкански структури в българския език; Балканизми в историческия развой на българския език и под.

Редом до редовно провежданите български езикови курсове на четири нива (1. Основи на българската граматика и лексика, 2. Българска морфология: част I, 3. Българска морфология: част II, 4. Синтаксис на българския език) и упражненията по Немско-български и Българско-немски превод, програмата на лектората предлага богат избор от занятия, застъпващи цялостното развитие на българския език и литература от IX в. до днес.

1. Езиковедски занятия: Развой на българския език от синтетизъм към аналитизъм; Историческа фонология на българския език; Проблеми на българската историческа граматика; Историческа морфология на българския глагол; Темпорални форми в диахронен и синхронен план; Глаголни категории: времена и наклонения в българския език (срв. Zlatanova 2012a); Проблеми на българската граматика; Териториална и социална диференциация на съвременния български език; Българска стилистика; Увод в синтаксиса на съвременния български език (срв. Zlatanova 2011); Диалектна география на българския език; Българската темпорална система; Лексикология и лексикография; Проблеми на българската

фразеология; История на новобългарския книжовен език; Българско кино: акустично възприемане и писмен изказ и др.

2. Литературоведски занятия: Увод в славянското литературознание за българисти; Жанрови проблеми и генология на старата българска литература; Средновековна българска литература; Българска митология и литература; Баладата в българската народна поезия и в литературата; Възрожденска литература; Градът и отчуждението в модерната българска литература; Разказ и драма в новобългарската литература; Българска литература на авангарда; Българският символизъм; Българската поезия от 30-те години на ХХ век; Национална и световно-историческа традиция в модерната българска литература; Българската „лирическа драма“; Българският роман в промяната на естетически норми и функции; Модерна литература на писателки: прозата на Блага Димитрова; Модерна българска литература: поезия; Модерна българска проза: дискуссионен курс; Майстори на българския разказ; Елегична поезия и символизъм; Виктор Пасков: Легенда за Георг Хених; Дискуссионен курс: „Урания“ на Бл. Димитрова; Театър и драма – история и съвременност; Повестта и романът в съвременната българска литература; Българската драма – вид и жанр; Български повести и разкази; Човекът и историята в българския епос на ХХ в. др.

3. Странознание: Български народни обичаи и празници¹⁴; Българско народно творчество; Приказката в народното творчество и в литературата; Анализ и интерпретация на съвременни публикации по странознание; Страна, хора, култура: дискуссионен курс въз основа на етнографски текстове; Из българската съкровищница: легенди и приказки и др.¹⁵

По искане на институтското ръководство¹⁶, подкрепено от Факултетския съвет, временният договор на Р. Златанова е променен на безсрочен (1992). Утвърждаването ѝ

¹⁴ Срв. публикацията на нейната студентка Tiemann (1994) за новогодишния празник „Сурвакари“.

¹⁵ По повод на прощалния празник на 7.07.2010 студентите известяват в своето „Похвално слово за Румяна Златанова“, че в нейните „занятия по диахронно и синхронно славянско езикознание, българистика, балканология и палеославистика (около 464 уч. ч. на година, общо 10208 уч. ч. за 22 години) са взели участие над 2300 студенти“.

¹⁶ Срв. молбата от 27.05.1991 на проф. Б. Панцер към Университетското ръководство: „...Die Ausbildung im Altkirchenslavischen ist ein obligatorischer Grundpfeiler jedes Slavistikstudiums und entsprechend in der Zwischenprüfungsordnung verankert. Frau Dr. Zlatanova ist für diese Aufgabe in ganz ungewöhnlichem Maße qualifiziert, da sie seit 1988 an ihrer Heimatuniversität speziell für dieses Fach habilitierte Dozentin ist. Ihre einschlägige Qualifikation im Einzelnen ergibt sich aus Lebenslauf und Schriftenverzeichnis, die hier beigelegt sind und wohl weder exzerpiert noch kommentiert werden müssen. Es ist jedenfalls abzusehen, daß es nicht möglich sein wird, eine auch nur annähernd gleich qualifizierte Nachfolgerin, noch dazu mit so guten deutschen Sprachkenntnissen und so langjähriger Lehrerfahrung an

на постоянно място е безпрецедентен случай в десетилетната история на българистиката в Германия. След дълга административна процедура¹⁷ Министерството на културата, науката и образованието в Баден-Вюртемберг (Щутгарт)¹⁸ признава академичните й титли и степени, а Факултетният съвет ѝ присъжда правата на хабилитиран университетски преподавател в областта на българския език и литература. Работата ѝ е високо оценена при многобройните обследвания и проверки на Института, благодарение на което Българският лекторат се запазва, независимо от проведените програми за намаляване или пълно съкращаване на средствата за славистичните институти в цяла Германия след падането на Берлинската стена. На титулярите на двете катедри в Института – Урс Хефттрих (от 2001)¹⁹ и Ядранка Гвозданович (от 2003)²⁰ – се удава да отклонят опасността от реорганизация или дори затваряне на Института.

Същевременно през периода 1992-1994 Р. Златанова подпомага работата на Славистичния институт в Марбург като хоноруван преподавател по български език. Тя е официален екзаминатор по български език към Главното управление на училищата в Баден-Вюртемберг, като по този начин спомага за интегрирането на редица български младежи в системата на немското средно образование.

Усилията за изграждане на българистична библиотека първоначално са подкрепени от целенасочени пратки с литература от Университетската библиотека в София и от Центъра за българистика (до закриването му след 'промяната'), а по-късно чрез дарения от личната библиотека на Р. Златанова.

Още в първите години след основаването си Българският лекторат съдейства за отпускане на стипендии от Министерството на образованието за участие на студенти от Хайделберг в Международните семинари по български език, литература и култура в София, Благоевград и Велико Търново. Те допринасят съществено за задълбочаване и разширяване на българистичните им интереси, така че след пребиваването и специа-

verschiedenen deutschen Universitäten zu finden. Auch ihre Tätigkeit als Lektorin für Neubulgarisch hat in kurzer Zeit dazu geführt, daß ein fester Stamm von Studenten jetzt sehr intensiv Bulgarisch studiert, sowohl hier als auch im Austausch in Sofia; entsprechende Examensarbeiten liegen vor bzw. sind in Vorbereitung...“

¹⁷ Поради липса на междудържавна договореност с България за признаване на дипломи, образователни и научни степени и титли.

¹⁸ Областта Баден-Вюртемберг заема площ от 35752 км² с 10,7 млн население и столица Щутгарт. В областта има 15 университета, 40 висши политехнически института, 8 музикални и художествени академии, 6 висши педагогически института.

¹⁹ Промовира 1992 в Хайделберг, научен асистент 1994-1998 в Бон, доцент 1998-2001 в Трир, от 2001 професор в Хайделберг (славянско литературознание). Срв. KDGK 25.2013, I: 1442.

²⁰ Промовира 1979 в Амстердам, преподавателска и изследователска работа в Амстердам (1970-1997), професор по славянска лингвистика в Манхайм (1997) и Хайделберг (2003). Вж. KDGK 25.2013, I: 1306.

лизацията си в България начинаещите слависти продължават още по-успешно университетското си образование. Но и по време на началните занятия по български език и литература възниква бързо стимулираща творческа атмосфера, която е от решаващо значение за появата на интересни магистърски и докторски работи, с които младите българисти завършват началния етап на поетия от тях професионален път.

Магистърски работи

1. През 1989 и 1990 г. Мариане фон Кьолихен участва в Летния семинар по български език в София. По-късно избира за тема на магистърската си работа *Болест и смърт в творчеството на Пенчо Славейков с оглед рецепцията на немска литература* (92 S.; *Krankheit und Tod im Werk Penčo Slavejkovs unter Berücksichtigung der Rezeption deutscher Literatur*), която изготвя в Хайделберг, но представя на 5.03.1992 в Марбург. Рец. Х.-Б. Хардер, Х. В. Шалер.²¹ От формална страна изследването се основава на текстове от Славейков, които отразяват интертекстуалния му диалог с немската литература (Гьоте, Хайне, Ницше), от съдържателна страна се разглежда философско-естетическият проблем за снемане на страданието в изкуството. Скривайки се зад фиктивни автори и различни мистификации на своята личност, Славейков превръща поета и творческия процес в тема на своята лирика. Страданието тласка човека към творчество, тъй като може да бъде преодоляно чрез изкуството. Художествената дейност е модерна форма на свещенослужение, а естетиката – модерна форма на теодицея. Това невероятно изискване тежи като сянка върху творчеството на Славейков. Творбите му са насочени срещу страданието – неговото собствено и това на неговите поетични събратя, на неговия народ, на цялото човечество. Такова усилие напомня за мита на българския герой, защото за Славейков самото писане на поезия се превръща в героично действие. То се състои в усилието да се устои на безнадеждността, като ѝ се придаде дори ведър характер. Очертават се белезите на предчувстваното дионисиево изкуство, в което страданието не се нуждае от никакво оправдание. Работата преобръща традиционната представа (дължаща се на насилствения оптимизъм на социалистическото литературознание от 1944 г. насам) за Славейков като български Омир. Под характерното и импулсиращо естетическо влияние на Ницше поетичният принцип на П. Р. Славейков, според авторката, може да се опише като превъзможване на страданието в изкуството.

²¹ През 1992-1994 Р. Златанова има хонорувани часове по български език в Института по славянска филология в Марбург. Част от студентите продължават да посещават занятията ѝ и в Хайделберг.

2. От 1990 г. Хайке Радер следва славянска и английска филология в Хайделберг. След участие в Семинара по балкански изследвания в Банско (февруари 1993) и в Летния семинар във Велико Търново (1996) насочва интереса си по-специално към българската литература и през 1997 г. представя магистърската си работа *Романът „Отклонение” на Блага Димитрова (Blaga Dimitrovas Roman „Otklonenie“)*. Рец. В. Потхоф, Х.-Ю. Герик. В петте глави се разглеждат следните проблеми: 1. Структура на действието в романа (състоящо се от две изолирани, но едно с друго преплетени действия: във фиктивната действителност и в миналото); 2. Композиция на романа (анализират се новаторската, необичайна монологично-диалогична форма на аз-разказвача, асоциативно-ретроспективният поток на разказа, поетичните средства и формалната текстова структура); 3. Характери; Проследява се отражението на скептичното схващане на авторката по отношение на ограниченията на индивида (в полза на колектива в социалистическото българско общество след 1944 г.) върху главните и второстепенните фигури; 4. Теми (от философско и психологическо естество: става въпрос особено за етичните стойности време, свобода и любов в живота на индивида, природата се разглежда като физически и духовен извор на човешкия живот); 5. Диалектиката на Димитрова (установяват се паралели в начина на мислене у Димитрова и Хегел, защото и диалектиката на Димитрова запазва ненакърними тезата и антитезата в синтеза. Разкриването на собствената истинска същност представя постигнатата завършеност в духовното развитие на човека). Обнародваната работа на Радер (срв. Rader 1997) е важен принос в областта на българското литературознание и първо обхванато изследване върху творбата на българската авторка.

3. В представената на 13.08.1997 работа *Към терминологията на българските народни музикални инструменти (Zur Terminologie der bulgarischen Volksmusikinstrumente, 105 с.)* Дорис Клайн се заема с един слабо проучен дял на българската професионална лексика по отношение на нейния произход, етимология, мотивация за наименование и словообразуване. Рец.: Р. Златанова, Б. Панцер. Тази недостатъчно осветлена в славистиката ономаσιологична проблематика може да бъде решена само в колектив от представители на различни научни области – инструментознание, етнография, езикознание, диалектология, етимология и т.н. За основа на проучването служат различни музикологични изследвания на български и други автори, енциклопедични справочници и етимологични речници. За съжаление в Българския диалектен архив липсва какъвто и да е материал от българските диалекти, такъв липсва и в архивите на българските етнографи, фолклористи и музиколози. Работата е

посветена само на „традиционните български народни инструменти”, извън вниманието остават модерни инструменти като акордеон, кларинет, саксофон и цигулка, както и лъжица, сабя и под., чиято първична функция не е свързана с произвеждането на звуци (Увод, с. 3). Централната част 2. на работата (с. 9-88) представя терминологична класификация, следваща систематиката на известния български музиколог Виргилий Атанасов въз основа на вибриращия материал: I. Идиофони (с. 9-29), II. Мембранофони (с. 30-38), III. Аерофони (с. 39-65), IV. Кордофони (с. 66-87). Всяка от ексцерпиранияте 308 лексеми се описва в семантичен, диалектен и етимологичен аспект. Цитират се примери за разпространението на съответния термин не само в останалите балкански езици, но и в арменски, грузински, арабски; налице е стремеж за намиране на точна етимология и изясняване на съответните фонетични промени. По този начин се предлагат корекции и уточнения на съществуващите етимологии (напр. за *кавал*, *дудук*, *зурна* и др.). В ч. 3 следва характеристика на термините като заемки, хибридни образувания, калки или като славянски по произход (с. 88-92); посочват се техните лексикални основи и словообразователни суфикси (с. 92-95); разглеждат се мотивациите за наименованието на означенията за съответния музикален инструмент (с. 95). Работата завършва със Заключение, Библиография (с. 97-101) и много полезен показалец на термините (с. 102-105). С ексцерпирания нов материал, анализиран обхватно в съответствие с критично осмислената богата библиография работата на Д. Клайн представя принос към славянската лексикология и към терминологията на българските народни музикални инструменти.

4. С магистърската си работата *Апофтегмата на св. Макарий в славянските ръкописи на Славистичния институт в Хайделберг (Die Apophthegmata des Heiligen Makarios in den slavischen Handschriften des Slavischen Instituts Heidelberg, 113 с.)*, предадена на 7.08.1997 (рец. Р. Златанова, Б. Панцер). Александър Тойч си поставя задачата да проучи съдържанието, произхода и ръкописното наследство на един старохристиянски разказ от гръцката сбирка „*Apophthegmata Patrum*“, засвидетелстван в славянски превод в един български (XIV в.) и осем неизследвани руски преписа (XVIII-XIX в.), да ги систематизира и анализира езиково. За колациониранието и текстологичната характеристика на различните варианти се прилага успешно текстообработващата програма TUSTER от Тюбинген. При св. Макарий става въпрос за име на протагонист, свързано с Макарий Египетски (301-391) и Макарий от Александрия (†394), от които и за които съществуват произведения, налични в няколко

издания от XVI в. насам, вкл. и в *Patrologia Graeca* (т. 34, 177A-264B и т. 65, 257C-281B, където е поместена *Historia Lausiaca* на епископ Паладий, 364-430). След Въведение (с. 2-21) в проблематиката на апофтегмата на св. Макарий се разграничават пет текстови версии на славянския превод според характеризирания ги мотив. Още преди края на XI в. гръцките патерични сбирки са засвидетелствани в старобългарски превод: Скитски патерик (преди 885, с нова рецензия от XIV в.), Йерусалимски (IX-X в.), Римски (IX-X в., втори превод от XIV в.), Синайски (IX-X в.), Египетски (X в.), Своден патерик (краят на XIII в.). В гл. 2. „Текст А: Св. Макарий разговаря с череп“ (с. 22-49) и 3. „Текст Б: Св. Макарий разговаря с един старец“ (с. 49-107) правописните, морфологичните, синтактичните и лексикалните особености на преписите се подлагат за пръв път на съпоставителен анализ; разночетенията се представят в прегледни таблици. Взаимоотношенията между апографите се реконструират в генеалогична схема (стема). Осъществено е приносно описание на преписите от Хайделберг е основа за по-нататъшни занимания по отношение на текстологията и ръкописното наследство на славянския патерик. По-късно А. Тойч промовира с дисертация върху русинския език (Teutsch 2001).

5. Своеобразният статут на (старо)църковнославянския/старобългарския език в Киевска Русия се описва от началото на 1970 г. с помощта на т.нар. двуезичен модел за едновременното съществуване на два варианта на един и същ език, чиито социолингвистични признаци характеризират функционално т. нар. *high* и *low-версия* на *книжний* и *некнижний* език. Цветанка Попова проследява в работата си от 2004 г. специфичното взаимоотношение (старо)български - руски въз основа на неизследван езиков паметник: *Диглосията в средновековна Русия, отразена в Първа Новгородска хроника (Die Diglossie in der mittelalterlichen Rus' am Beispiel der Ersten Novgoroder Chronik (64 S.))*. Рец. Я. Гвозданович, Р. Златанова. Новгородската хроника е засвидетелствана в две редакции – от XIII-XIV в. и от XV в., но се основава на образец от XII в., известен под името „Повесть временных лет“. Преобладаващата част от изворите са византийски: Георги Хамартол, Йоан Малала, Никифор Патриарх, Житието на Василий Нови, Псевдо-Методий от Патара, Епифаний Кипърски и др. Наличието на различни стилови особености говори за обработката на разнообразен изворов материал, очертаващ специфичния езиков облик на хрониката. След въведение в проблематиката на диглосията (с. 1-33) се разглеждат фонетичните, морфологичните, лексикалните и палеографските особености на хрониката (с. 33-57). В заключителната част (с. 57-61) се

формулират изводи за функционалността на езиковата вариативност в анализирания текст, последвани от списък на използваната литература (с. 62-64).

6. Витали Дронов избира за тема на своята работа, предадена на 13.08.2004, *Компаративните фразеологизми, характеризиращи психическото състояние на човека в руски и български език (Komparative Phraseologismen, die den psychischen Zustand des Menschen charakterisieren (im Russischen und Bulgarischen))*, 111 с. Рец. Я. Гвозданович, Р. Златанова. Семантичната класификация на компаративните фразеологизми в модерните сравнителни фразеологични изследвания се счита за особено ефективен метод при разграничаването и определянето на отделните фразеосемантични полета като елементи на компаративната подсистема на един език. Дронов си поставя задачата да анализира за първи път контрастивно лексикално-семантичните и структурните особености на едно фразеосемантично поле ('психическо състояние на човека') от класа на компаративните фразеологизми въз основа на 6 големи едно- и двуезични (руски и български) фразеологични речника (с. 5-7). Работата се състои от седем глави (с. 5-107), Заключение (с. 107-108) и Библиография (с. 109-113). Първите глави въвеждат в сложната проблематика на фразеологията като лингвистична дисциплина, определяне на фразеологичните признаци (идиоматичност, стабилност, лексикализиране, експресивност), на понятията фразема, фразеологизъм, фразеотекстема и др. (с. 7-18). Структурата, изразните средства (компаративни съюзи, твор. п. за сравнение, предлози + вин. п., компаративни адвербиални и адективни форми) и семантиката на компаративните фразеологизми се разглеждат теоретично и въз основа на обхванен материал от двата езика в гл. IV (с. 18-41). След изясняване на теоретичните въпроси, свързани с контрастивната фразеология, фразеосемантичното поле, идеографската класификация на фразеологизмите и лексикографското им представяне в ексцерпирания речници (с. 41-55), следва анализът на конкретното семантично поле (с. 55-84). 140 руски и 159 български фразеологизми се изследват съпоставително в 7 семантични микрополета (страх, учудване, униние, безпокойство, радост, гняв, притеснение), привеждат се статистически данни за честотата им, представят се нагледно във форма на диаграми и се подразделят в пет структурни типа (вербални, адективни, с имплицитен *tertium comparationis*, с компаративни съюзи, други структури; с. 85-107). Добре обмислената и осъществена структура, прецизното езиково и графично оформяне характеризират това далеч надхвърлящо изискванията за една магистърска работа изследване. С предложения нов материал, анализиран въз основа на

критично използваната богата научна литература, авторът прави принос към сравнителната славянска фразеология.

7. На 5.01.2006 г. Изабел Алан предава работата си за получаване на академичната степен *Magister Artium* в Новофилологическия факултет: „*Болгарска граматика*” на *Неофит Рилски в историята на българския книжовен език от XIX в.* (*Neofit Rilskis „Bolgarska gramatika“ in der Geschichte der bulgarischen Schriftsprache des 19. Jahrhunderts*, 75 с.). Рец. Я. Гвозданович, Р. Златанова. Личността и разностранната литературна, просветителска и патриотична дейност на Неофит Рилски (1793-1881) не е преставала да бъде обект на внимание от страна на историци, литературоведи, езиковеди и педагози в течение на повече от един век. И. Алан се заема с изследване на неговия принос като основател и най-важен представител на т.нар. славяно-българска школа за формирането на нормативния национален език от първата половина на XIX в. въз основа на неговата забележителна *Болгарска граматика*. В първите две глави на работата (с. 4-41) се разглежда литературата (предимно на български език) върху историята на новобългарския книжовен език: въз основа на функционалните стилове и техните представители се изясняват предпоставките за формирането на националния език; представя се периодизацията на новобългарския книжовен език (преднационална IX-XIX в. и национална епоха – от 1762 до днес); характеризират се осем езикови и книжовни школи на XIX в. и се привеждат избрани текстови откъси от техните най-важни представители. Трета глава (с. 42-71) е посветена на първата кодификация на новобългарския книжовен език, отразена в *Болгарска граматика* на Неофит Рилски, която на фона на обществено-културните условия на българското национално възраждане и развитието на училищното дело в страната поставя началото на нова фаза в разволя на книжовния език от втората четвърт на XIX в. Граматичната терминология на Неофит Рилски се представя като продължение на една общоевропейска граматична традиция (носители на която са и М. Смотрички, К. Аделфотес, К. Ласкарис, А. Мразович), характеризират се западно- и източнобългарските диалектни особености в езика на Граматиката. Следват Заключение и Библиография (с. 72-75).

8. Във Факултета по Етология и емпирично културознание Ганя Топова представя магистърската си работа на 5.07.2007: *Концепции за родината сред български мигранти от немско-български партньорства (Heimatkonzepete bei bulgarischen Migrantinnen und Migranten aus deutsch-bulgarischen Partnerschaften*, 108 с.). Рец. Б. Беер, Р. Златанова. Състоящото се от Увод (с. 1-21), три глави (с. 22-67),

Заклучение (с. 68-74), обширна Библиография (с. 75-90) и Приложение (с. 91-108) изследване е посветено на слабо проучена област от българската етнология. Нематериалният, пространственият и материалният аспект на концепцията за *родина* се подлагат на сравнително изследване за българските мигранти в Германия и Словакия, като се взима предвид обществено-политическият и обществено-културният контекст в живота на приемащата страна. Изясняват се означенията на понятието *родина* в български и немски език. За пръв път авторката подлага на проверка теоретични предположения въз основа на резултати от обработка на данни за български мигранти от областта Рейн-Некар в Германия. Оценката на съответната литература върху изследвания за родината в етнографията говори за многозначност на термина 'родина'. Тонова прави опит да разграничи 'чувството за родина' от 'чувството за у дома' на макро- и микроравнище. Разглежда се ролята на понятието за родина при конструирането на образа за свое и чуждо у българските мигранти в чуждоетничен контекст. Въз основа на представителни изследвания от немски етнологи, социолози и културолози, явлението родина се определя като конструиран ландшафт, който може да бъде дефиниран в пространствено, социално и културно отношение. В българската етнология липсват каквито и да са специални изследвания, теории или теренни проучвания на концепции за родината у българите в или извън България. Въз основа на разработения от Тонова въпросник (с. 98-99), както и на постигнатите от прилагането му резултати могат да бъдат проведени цялостни, мултилокални и интеркултурни проучвания върху концепциите за родината и процесите на придобиване на чувство за дома сред българските и други мигранти върху цялата територия на Германия и други европейски страни. С добре обмислената си структура, разработената методика и постигнатите резултати работата на Тонова може да служи като образец за по-нататъшни проучвания върху българските мигранти. А със събрания, анализиран и систематизиран нов материал въз основа на критично анализирана богата специална литература изследването на Тонова представя важен принос към съвременната българска етнология (срв. Topova 2008).

9. Мария Лучева избира актуална тема за магистърската си работа, предадена на 17.12.2008 г.: Към българската темпорална система. *Изследване на семантиката и употребата на абсолютните времена в езика на печатните медии (Zum Tempussystem im Bulgarischen. Eine Untersuchung zur Semantik und zum Gebrauch der absoluten Tempora in der Sprache der Printmedien, 75 с.)*. Рец. Я. Гвозданович, Р. Златанова. Представя се темпоралната, преносна и модална употреба на абсолютните

времена в езика на три български ежедневника и един седмичен вестник от юли 2008 г. по отношение на тяхната семантика и функции в заглавията на вестникарските статии. За семантичното описание на темпоралните форми е избран локализиращият модел на Х. Райхенбах, който оперира с понятията езиково време, събитийно време и време на референта. От богатата българистична литература се подлагат на характеристика класификациите на Л. Андрейчин, Г. Герджиков, Ст. Стоянов, В. Станков, П. Петков, Б. Панцер и Ст. Георгиев. Работата се състои от шест глави (с. 5-69), Заключение (с. 70-72) и Библиография (с. 73-75). Конкретният анализ на ексцерпирания материал разкрива не само основните значения, но и целенасочената модална и преносна употреба на абсолютните времена в динамично развиващия се език на печатните медии в България.

10. Жоро Чипаров разглежда *Употребата на англицизми в езика на съвременната българска преса (Die Verwendung von Anglizismen in der Sprache der aktuellen bulgarischen Presse, 87 с., 15.04.2009)*. Рец. Я. Гвозданович, Р. Златанова. Непрекъснато развиващата се извънезикова реалност води до изменения на всички езикови нива и най-забележимо в областта на лексиката. Политическият обрат в източноевропейските страни от края на 80-те години на ХХ в. остави дълбок отпечатък не само в трансформациите на обществените системи, но повлия и на отразяващите ги езикови форми. Изследването проследява актуалния процес на навлизане на англицизми в системата на съвременния български език. За целта ексцерпиранието от три издания на ежедневниците „Труд“ и „Телеграф“ (януари и март 2009 г.) англицизми се разпределят в 12 семантични полета (с. 47): 1. Вести от страната, 2. Общество и култура, 3. Чужбина, 4. Криминалност, 5. Стопанство и икономика, 6. Почивка, пътуване, здраве, 7. Наука и техника, 8. Телевизия, мода, развлечения, 9. Музика, 10. Спорт, 11. Обяви и анотации, 12. Реклама. Следват обяснения към тяхното фонетично и морфологично „вместване“ в системата на българския език, към тяхната транслитерация, транскрипция, както и данни за честотата им. Заключение (с. 79-80) и Библиографията (с. 81-85) са последвани от полезен Индекс на ексцерпиранието англицизми (с. 85-87).

11. На 13.08.2010 г. Кристина Сидова предава магистърската си работа *Сравнително изследване на паратаксиста в български, руски и немски език (Vergleichende Untersuchung der Parataxe im Bulgarischen, Russischen und Deutschen, 62 с.)*. Рец. Я. Гвозданович, Р. Златанова. Въз основа на текстов отрязък от романа на П.

Вежинов „Нощем с белите коне” и неговия превод на руски и немски език се изследват съпоставително сложните съчинени изречения по отношение на тяхната структура и семантика. В Увода (с. 2-24) се разглеждат общотеоретични въпроси по отношение дефиницията на изречението, класификацията му по комуникативни признаци, според граматичната му структура, по модалност, както и синтактичните единици на простото и сложното изречение. Съпоставителният езиков анализ (с. 25-58) се провежда 1. според вида на синтактичната връзка между съставните елементи на съчиненото изречение и 2. според логично-семантичното му съдържание. Различават се четири групи изречения: 1. Със съвпадащи си признаци, 2. С различаващи се признаци, 3. С частично различаващи се признаци, 4. С несъвпадащи признаци в строежа на сложното съчинено изречение. Характеристиките са обогатени с данни за фреквентността на съответния подтип (с. 31, 41, 49, 58), намерили отражение и в Заключение (с. 59-60) на работата.

Българистични теми се избират не само за магистърски работи (срв. също Герда Кеслер: *Идилиите на Петко Тодоров (Petko Todorovs Idyllen, 2000)*; Маргарита Бояджијева: *Промяна на валентността чрез префиксация. Съпоставително сравнение на немски и български език (Valenzveränderungen durch Präfigierung. Ein kontrastiver Vergleich zwischen dem Deutschen und dem Bulgarischen, 2004)*; Силвия Нихтянова: *Заемане на предните полета в съобщително изречение на немски, италиански и български език (Vorfeldbesetzung im deutschen, italienischen und bulgarischen Aussagesatz, 2005)*; Ралица Токусчиева: *Турски заемки в българския език (Die türkischen Lehnwörter im Bulgarischen, 2012)*, но и за писмените и устните магистърски изпити.

Докторски дисертации

1. След семестриално приключване на славянска филология и източноевропейска история в Гьотинген и Хайделберг (1989-1993), четирикратно участие в Летния семинар по български език и литература във Велико Търново (1989-1992), както и на 18-месечна специализация в Софийския университет, Михаил Райман завършва дисертацията си *Студии върху разпадането на инфинитива в среднобългарски (Studien über den Verfall des Infinitivs im Mittelbulgarischen, 147 с.)*, приета на 30.11.1994 от Факултета за По-нови чужди езици и литератури на Университета в Марбург. Рец. Х.-Б. Хардер, Х. В. Шалер. Постепенното отпадане на инфинитива и замяната му с да-конструкция в български език представя като т.нар. първичен балканизъм характерна особеност на балканските езици. Целта на

изследването е да се проследи хронологично този процес в българския език от X до XVIII в. и се определи кога инфинитивът изчезва като граматична категория. Авторът се опира на ексцерпиран от него материал: а. от най-важните старобългарски паметници (Супрасълски сборник, Синайски псалтир, Маринско, Зографско, Асеманиево евангелие, Савина книга в съответствие с гръцките им образци), б. 15 паметника от XIV до XVIII в., отразяващи в по-висока степен състоянието на говоримия език. След преглед на научните изследвания (с. 5-13) и периферно засягащи темата категории (гр. инфинитив с член или с предлози, синтактични гърцизми, с. 14-21), следва класификацията на материала (с. 22-122): инфинитив след модални и фазови глаголи, глаголи за движение, със съществително и прилагателно име, с императив, във финални и консекутивни изречения, след условно наклонение. След кратък преглед на същия феномен в гръцки се прави извод за гръцко влияние като възможно обяснение за появата на този балканизъм в българския език (с. 127-132). Следва Списък със съкращенията на изследваните паметници (с. 133-135) и Библиография (с. 136-146; срв. Reimann 1994).

2. Първоначално Лариса Хиряева завършва българска и руска филология през 1990 г. в Ленинград. В Хайделберг подготвя промоцията си в областта на славянската филология и преподаване на немски като чужд език (1990-1997) с изследването *Студии върху структурната типология на руската и българската вълшебна приказка (Studien zu einer strukturellen Typologie des russischen und bulgarischen Zaubermärchens, 1997; срв. Chiriaeva 1999)*. Рец. Х.-Ю. Герик, В. Потхоф. Материалът, на който се основава изследването, включва прочутата сбирка на А. Н. Афанасьев и българския т. 9 от 12-томното издание Българско народно творчество (София 1963), както и отделни томове от Сборник за народни умотворения, наука и книжнина (от 1889 г. насам). Теоретически Хиряева се опира на известния труд „Морфология сказки” (1928) на бележития руски етнограф В. Я. Пропп, като разширява силно инструментариума за сравнителното си изследване (гл. I, II). Предлага се структурно обоснован метод за представяне строежа на приказките. В анализирания корпус се включват 30 типа приказки, принадлежащи към общ руски и български репертоар, както и 46 предимно руски и 26 български приказки (гл. III). Отворен остава въпросът за обяснение на общите признаци (разпространение на мотивите, генетично наследство, праславянска основа). Същевременно се посочва в каква степен общите особености могат да бъдат отнесени към европейския и източния репертоар. Като структуралист Хиряева се домогва до плодотворни феноменологични позиции.

Резултатите от установените от нея типове и сравнението между тях се представят във форма на каталог в самостоятелна глава (IV). Трудът ѝ е значителен принос, който обогатява съществено научното изследване на вълшебната приказка.

3. Въпреки че Соня Даиева-Шнайдер завършва българска филология и френски език в Софийския университет, а след това литературознание, история на изкуството и философия в Карлсруе, където през 2001 г. представя докторската си дисертация, тя получава важна литература от българистичната библиотека на Славистичния институт в Хайделберг и творчески импулси за научната си работа. Сравнителното ѝ изследване *Чавдар Мутафов и немският експресионизъм. Интеркултурно проучване върху ролята на немския експресионизъм в творчеството на един български писател и теоретик на изкуството (Čavdar Mutafov und der deutsche Expressionismus. Eine interkulturelle Studie zur Rolle des deutschen Expressionismus im Werk eines bulgarischen Schriftstellers und Kunsttheoretikers*, срв. Daieva-Schneider 2001, 197 с.). запълва голяма празнота²² в историята на българската литература. Рец. Г. Гросклаус, В. Потхоф. Десетилетия наред литературознанието в социалистическа България подлага на съзнателно игнориране многостранното творчество на този оригинален прозаик, теоретик и есеист. По време на пребиваванията си в Мюнхен между 1908 и 1925 г. той израства като посредник на експресионистични импулси за България. Схващането му за изкуството (гл. 2, 3) се разглежда в сравнение с програмата на немските експресионисти, афинитетът му към гротеската се свързва с разцвета на тази литературна форма в немския експресионизъм (гл. 4, 5). Централният анализ в работата е посветен на интертекстуалните взаимоотношения между неговия декоративен роман „Дилетант или градината с манекените“ (1926) и литературния му образец – ранно-експресионистичната творба на Карл Айнщайн „Bebuquin oder die Dilettanten des Wunders“ (1912).

4. Габи Тиман следва славянска филология и източноевропейска история в Гьотинген и Хайделберг, където през 2001 промовира. В дисертацията си *Творчеството на Емануил Попдимитров и епохата fin de siècle (Das Werk Emanuil Popdimitrovs im Rahmen des Fin de siècle*, 386 с. с рец. В. Потхоф и Х.-Ю. Герик) изследва за пръв път, въз основа на трудни за разшифроване ръкописи от

²² След обнародването през 1993 г. важна монография на Т. Мартин, в която цялостно се анализират отпечатаните между 1919 и 1930 г. разкази на Ч. Мутафов. Големият принос на изследването му се състои в интерпретацията на българския литературен диаволизъм, т.е. на възприемането на света като илюзия по отношение на Аз-субекта.

литературното наследство на поета, съхранявано в Софийските библиотеки, жизнената философия на Е. Попдимитров (1885-1943) за същността и задачите на изкуството (ч. I-III), които дават възможност да се проникне както в литературното му творчество, така и в литературно-историческите студии на поета (ч. IV). По този начин се разкрива една разновидност на европейския *fin de siècle*, която е единствена по рода си в българската литература. Е. Попдимитров пръв в България прави системен анализ на модерни за времето се в Европа философски възгледи и определя теорията на А. Бергсон за интуицията като неовитализъм и своеобразен естетизъм, а интуицията – като познание „от естетически разред“, в което вижда корените на символизма. Естетическите му схващания, подобно на художествените му изяви, вибрират между апология на индивидуализма и символизма и тяхното отрицание. От съпоставителна гледна точка се проследяват връзките му не само със западноевропейските литератури, но и с руската литература. По-късно В. Геземан пише по повод на излязлата от печат монография (срв. и Tiemann 2004, 2004a, 2008):

„Работата се отличава с изключителна прецизност, овладяност и стилистична яснота, изградени върху широк изворов материал и богата библиография. За пръв път творчеството на Емануил Попдимитров е подложено на толкова обхванен и образцов анализ, който е от първостепенно значение и за епохата на *fin de siècle*.“ (Gesemann 2006: 243).²³

5. Езиковите познания по български език са безусловно необходими за подготовка на дисертацията *История на Македония и Тракия от Балканските войни до Малоазийската катастрофа (Geschichte Makedoniens und Thrakiens von den Balkankriegen bis zur Kleinasiatischen Katastrophe)* на Кириаки Дукелис, която избира един толкова важен, актуален и малко изследван проблем за дисертацията си в областта на югоизточно-европейската история. В периода от 2003 до 2005 г. тя изучава интензивно български език и участва успешно в предлаганите езикови курсове. Защото една от предпоставките за обективна преценка на изследваните събития, чийто

²³ Още по време на следването си Тиман взима участие в Международния симпозиум „Проблеми на българската литература“ в София (август 1990) с доклад върху лириката в проза на Елин Пелин (Tiemann 1977). По-късно тя се изявява успешно като лектор по немски език във Великогърновския университет, като преводач на литературни, журналистически и научни текстове от български на немски и като изследовател (срв. Tiemann 2006, 2006a, 2008, 2009). Тук се отнасят многобройни преводи на лирични и прозаични творби (Tzveta Sofronieva (1999), Emmy Barouh (2002), Mirela Ivanova (2004), Georgi Grozev (2010), Tzveta Delcheva (2012), но също така и Nikolaj Kănčev, Konstantin Iliev, Kristin Dimitrova, Miglena Nikolčina, Georgi Gospodinov, Ivan Teofilov, Kiril Merdžanski, Galina Nikolova, Plamen Dojnov, Bojko Lambovski, Gebrüder Mormarev, Silvija Čoleva, Nadja Radulova) в антологии и списания (Neue Sirene, Neue Literatur, Die Horen, Akzente, Wespennest, Ostragehege), сценарии и др.

последници за европейската история се чувстват до днес, е задълбочената преценка и анализ на съответната литература в оригинал (от националните библиотеки и исторически архиви на Балкана) не само на гръцки, македонски и сръбски, но особено и на български език. Противопоставянето на националните предразсъдъци, които пречат на характеризиращата се с изключителни празноти научна литература, следва да допринесе за преодоляване на досегашния националистичен поглед от гръцка и българска страна в духа на обединена Европа. Ето защо Р. Златанова подкрепя молбата на К. Дукелис за отпускане на докторска стипендия от Фондация Фридрих Еберт, както и за участие в Летните курсове по български език в София (5.06.-25.06.2006).

6. По време на следването си в Славистичния институт Ханс Георг Нагел се изявява като сериозно мотивиран и ангажиран студент, който от 2003 до 2007 г. участва активно в езиковите курсове по български език, както и в специалните семинари по синхронен и диахронен развой на българския език, по славянска медиевистика, за да завърши следването си с втора специалност „славянско езикознание” през 2008 г. с отличие. За докторската си работа в Института по византийска археология и история на изкуството той избира темата *Процесионна и литургична утвар във Византия: историческо-изкуствоведски поглед, религиозна и обществено-историческа класификация, VI-XIV в. (Prozessionen und liturgisches Gerät in Byzanz: kunstgeschichtliche Erfassung und religions- und gesellschaftsgeschichtliche Einordnung, 6.-14. Jh.)*. С изработването ѝ Нагел има възможност да направи важен принос към точното представяне на особеностите на православната култура в страните на Източна и Югоизточна Европа от времето на изначалното им формиране до XIV в. Защото различното отражение, промяна и по-нататъшно развитие на византийския образец в славянските култури на Балкана и в Източна Европа са една от най-интересните и все още малко разработени области на византологията. Както от византийска, така и от българска или сръбска страна и до днес не са предприети усилия за изработване на цялостен корпус на литургичната утвар. Липсва специална библиография по средновековно българско и сръбско богословие. Все още не са напълно изяснени въпроси като: развитие на византийската литургия и славяните, глаголическият сакраментар на светите Кирил и Методий, типикът и неговият литературно-исторически контекст, литургическата традиция на българската и сръбската църква IX-XIV в., особености на славянското иконопочитание, литургическата утвар и нейните функции и т.н. Липсват сполучливи синтетични изследвания в това отношение както в

областта на византологията, така и на славистиката. С обхватния поглед на историка, византолога и слависта Х. Г. Нагел е в състояние да преодолее този недостатък. Ето защо при подготовката на своите научни пътувания из Балкана, както и при кандидатстване за докторска стипендия той е активно подкрепян от Р. Златанова.

Научноизследователската работа в областта на българистиката през изминалия период се отразява не само в магистърските и докторските работи, но и в публикациите на Румяна Златанова. Отдавна в славистиката се чувства необходимост от изследване на първоначалния библейски превод и от критично издание на библейските текстове. Все още обаче липсват достатъчно надеждни и целенасочени изследвания, които да разкриват цялостната текстова традиция на даден библейски текст. С оглед на тази належаща задача Българската библейска комисия към Международния комитет на славистите планира първи издания от дипломатичен тип по най-ранния известен засега библейски свод на славянски кирилски старозаветен текст – среднобългарския ръкопис от края на XIV в. F.I.461, който се съхранява в Санкт Петербург. Той включва и най-стария препис на книгата на Дванадесетте пророци с екзегетически тълкувания на Теодорит Кирски (393-469), преведени в Преслав през X в. Ето защо за целия славянски-говорещ свят F.I.461 е от изключителен интерес с оглед текстологичното изследване на старозаветния текст. Хайделберг предлага на Р. Златанова единствена по рода си възможност за задълбочаване в проблематиката на библейската текстология и критика благодарение на богатата библиотека на Научно-теологичния семинар и ценните импулси от лекциите в тази област, водени от такива забележителни учени като Ролф Рендорф, Георг Кристиан Махолц или Герд Тайсен. За да подготви първо издание от дипломатичен тип на Книга на Дванадесетте пророци Р. Златанова се обръща към Университетската библиотека в Хайделберг, която ѝ съдейства при набавяне на трудно достъпни апографи на тази библейска книга от Букурещ, Москва, Загреб, Белград и др. В сътрудничество с Райнхард Лампе тя разработва (1990-1992) знаков фонд към текстообработващата програма T3, съдържащ възможности за точно предаване на кирилски ръкописи, каквито в началото на 90-години на XX в. не притежават нито наличните типографски шрифтове, нито други компютърни фондове като по-късно възникналите Starslo, Starbig (Скопие) или Method I/II, Method Plus (Бамберг) за системата True Type на MS Windows. Въз основа на комплексен текстов анализ (в сравнение с гръцкия образец) и проучване на цялостната текстова традиция на славянска почва се осъществява първо издание на преславската Книга на

Дванадесетте пророци с тълкувания с помощта на ТЗ (Златанова 1998; срв. и Zlatanova 1992, 1998a, 1999a).

В началото на 1990-те години се водят дискусии на славистични научни форуми по проблеми на библейската текстология и критика. Румяна Златанова участва с доклади в различни международни симпозиуми и конгреси: 9. Славистичен разговор Залцбург *История и литература на старобългарски език* (29.11.-2.12.1990), *Преславският библейски превод* (16.-18.09.1993, Велики Преслав), Славистичен колоквиум Хайделберг, съвместно с 12. Славистичен разговор Залцбург *Езикът на реконструираната старобългарска Библия и други реконструирани текстове* (26.-28.11.1993, Хайделберг; срв. Златанова 1994), 13. Славистичен разговор Залцбург *Критично издание на Методиевата библия* (27.-30.10.1994), VI. Международен колоквиум по старобългаристика (27.08.-8.09.1994, Банкя), XII. Славистичен конгрес Краков (1998), *Наука и образование в България; Българистиката в чужбина* (25.-27.08.2000, Рожен), *Medieval Christian Europe: East and West. Tradition, Values, Communications* (1.-5.09.2000, София), *Българистика 2001* (21.09.-22.09.2001, София), *Българският език – история, настояще, бъдеще* (3.6.10.2002, ИБЕ София), *Преславската цивилизация IX-X в.* (11.-12.10.2002, Шумен), XIII. Славистичен конгрес Любляна (2003), *Св. Евтимий, Патриарх Търновски, и неговата духовна мисия в Европа* (14.-16.10.2004, Велико Търново), *България в Химерод* (6.05.2007, 12.05.2007, Химерод), *Духовното учение на богомилите в Западна Европа и Англия – разпространение и влияние* (3.04.2008, Sofia), *България в културното многообразие на Европа* (1.11.2008, София), *Търново и християнският универсализъм, XII-XIV в.* (15.-17.10.2009, Велико Търново) и мн. др. Освен това тя изнася доклади по покана на университетите в Регенсбург, Вюрцбург, Кьолн, Марбург, Линц, Виена, Хамбург, София, Велико Търново и др.

По отношение изданието на по-стари славянски текстове се посочва необходимостта от подготовка на критически издания (в смисъла на класическата филология) на старобългарски и църковнославянски текстове. Независимо от факта, че привлеченият за текстов анализ материал в досегашните изследвания не представя изчерпателно цялостния ръкописен фонд към даден старозаветен текст, налице са опити и за реконструкция на първоначалните славянски преводи. Въз основа на използвани за текстологичен анализ хърватско-глаголически и типологично релевантни кирилски апографи Златанова предприема първи опити за реконструкция на книгите на

пророците Йоел, Йона, Агей, Малахия (Zlatanova 1994, 1999; Златанова 1998а, 2007), а по-късно и на Житията на пророците Амос, Осия, Авдий, Йона, Малахия (Zlatanova 2003, 2011а; Златанова 2005) по Преславската им рецензия.

Към тези публикации се добавят и редица статии за *Кирило-Методиевската енциклопедия* (т. 3 и 4, София 2003), за *Bulgarian Studies abroad in the 20th Century* (София 2008), изданието на големия *Старобългарски речник* (I. София 1999, II. София 2009), различни рецензии и отзиви в славистични списания и др.

Културно наследство и идентичност

Важна предпоставка за насърчаване на интереса към българската култура, литература и език са многобройните, станали любими на студентите, български вечери, които се организират редовно от Р. Златанова за Коледа, 1 март, 24 май или по повод на друго историческо събитие, свързано с България. Поетични изненади, кулинарни специалитети, българска музика, филми за историята и културата на страната или по литературни творби на известни български автори вдъхновяват за оживени и вълнуващи разговори, оставят в съзнанието незабравими следи и събуждат в присъстващите чувството, че са попаднали сред същинска изследователска експедиция по пътя към ново откритие.

Силно впечатление оставят ежегодните изложби с фототабла в залата за лекции на Института по повод на 24 май. Представя се разнообразна палитра от теми:

Украса на българските ръкописи, Български манастири, Възникване на славянската писменост, Глаголица и кирилица, Първо българско царство, Съкровището от Рогозен (V-IV в. пр. Хр.), Разпространение на славянската писменост, Българската икона - художествени школи, Зографът Захарий, Скулпторът Георги Чапкънов, Цикълът „Музикални вариации” (колажи) на художника Сп. Паскалевски (представен в Аудиторията на Института по практическа теология, 24.05.2003), Средновековна българска писменост, Непознатият възрожденец д-р Петър Берон, Три азбуки – един диалог (изложба на Сп. Паскалевски в Славистичния институт по повод на 625-годишния юбилей на Университета, 2011) и под.

Както по времето на големите славянски първоапостоли, които още през IX в. се застъпват за оживотворяване на моста между Запада и Изтока, така и днес прави впечатление, че Западът почти нищо не знае за Изтока. Ето защо редом с педагогическата си ангажираност в областта на палеославистиката, българистиката и

балканистиката Р. Златанова се изявява като посланик на многообразния и многопластов балкански топос на българската култура, изнася доклади, придружени с диапозитиви (по-късно - с дигитални изображения) пред различни слушателски кръгове в Германия и Австрия, компетентното ѝ и емоционално слово печели все повече приятели на многовековната българска култура, история и писменост.²⁴

Сн. 1

Релефът на д-р Петър Берон срещу Института по практическо богословие на Университета („Карлсрасе“ 3, Хайделберг), отдавна се е превърнал в място за поклонение при редовните ни чествания по повод на 24 май (сн. 1). През 1825 г. 26-годишният студент Петър Хаджи Берон се записва да следва философия в древния университет. По-късно сменя специалността си с медицина, в областта на която промовира на 9 юли 1831 г. в Мюнхен. Бележитият изследовател, натурфилософ и просветител д-р Петър Берон (1799-1871) е пръв носител на западноевропейската интелектуална традиция на българска почва в зората на най-новата ни история.²⁵ Отъждествява се с всяка идея, утвърждаваща славянството, а чрез него и бъдещето на българския народ като историческа величина - натурфилософ от европейски формат, когото немците могат да сравняват с Лайбниц, руснаците – с Ломоносов, хърватите – с

²⁴ Срв. напр. следните теми на доклади (подбор): Културно наследство и идентичност: България в културния диалог на християнска Европа; При изворите на европейската цивилизация: България в античността и средновековието; Възникване на славянската писменост; Глаголицата при славяните; Светите Кирил и Методий в европейските им измерения; Стари цивилизации в България; Славянските апостоли Кирил и Методий като посредници между Константинопол и Рим; Житието на св. Методий; Наследството на античността в България; Художествени традиции в България; Българското академическо дружество „Д-р Петър Берон“ със седалище в Хайделберг; Разпространение на старобългарската писменост в светлината на археологията (IX-XI в.); Многоезичието в Европа – днес и по време на Първото българско царство; Езикова история и политика в България и мн. др. Срв. Zlatanova 2008, 2012.

²⁵ Той оставя следите си в историята на науката с внушително творческо дело – цели 25 тома (над 16 000 печатни страници) изследвания, публикувани на френски, немски, латински, гръцки и български език. Срв. Златанова 1996.

Боскович. С него започва проникването на съвременна западноевропейска мисъл в България.

Животът и дейността му се превръщат в истинска програма не само за следващите поколения негови следовници. Прави чест на българските интелектуалци в изгнание, че остават верни на просветителския дух на д-р П. Берон. Като „символ на духовната връзка на българския народ с европейския Запад” те избират името му за патрон на новооснованото Българско академическо дружество (1965), а Хайделберг – като олицетворение на чисто академична дейност – за негово седалище.²⁶ В деня на Първото тържествено събрание в Аулата на стария университет (22 май 1966) Дружеството открива паметна плоча на дома (ул. „Обере Некарцресе” 7, сн. 2), в който Берон е живял през 1826/1827 г. (срв. Златанова 1996).

Сн. 2

Измерения на духа в международния диалог днес

Днес делото на солунските първоапостоли и създатели на славянската писменост, св. Кирил (826/7-869) и св. Методий (815-885), е неделима част от фундамента на европейското културно пространство. Един съвременен поглед към духовното им наследство в Европа ни насочва към изложбата *Житието на св. Методий*²⁷, замислена като принос към разкриване на голямото езиково-творческо постижение на св. Методий – преводът на Библията, най-забележителната литературна проява на славянското средновековие. Художникът Спартак Паскалевски подготвя изложбата в Palais Adelman по повод на празненствата за 24 май 2004 в Елванген. В

²⁶ По-късно студенти-българисти от Хайделберг и Р. Златанова ще подпомогнат българския телевизионен екип при заснемането на документалния филм „Непознатият възрожденец д-р П. Берон” (Ст. Великов, В. Стефанова), излъчен по БНТ през 2000 г. по случай 200 г. от рождението му.

²⁷ Срв. Paskalevski 2006a. Издаден и снабден с коментар, исторически данни и таблици от Р. Златанова, томът надхвърля представите за изложбен каталог и предлага задълбочен поглед върху епохата на солунските братя. Срв. и Röhling 2006.

поздравителните си думи кметът на града г-н Карл Хилзенбек подчертава, че пребиваването на св. Методий в някогашния бенедиктински манастир е онази нишка, която свързва още от 870 г. града с Югоизточна Европа (Paskalevski 2006a: 7). От 35 години вече на 24 май се стичат поклонници към Methodiusplatz в центъра на Елванген (от България, Македония, Гърция, Словакия), живеещи в Западна Европа, както и представители на висшето духовенство и дипломацията. Освен релефа на св. Методий от Величко Минеков българите издигат тук и параклис (1987). Желателно би било, според г-н Хилзенбек, почитането на св. Методий в Елванген да се превърне занапред в общоевропейски църковен празник.

Студентите от Хайделберг полагат венец пред релефа на св. Методий, в присъствието на българския и македонския посланик Р. Златанова въвежда в изложбата многобройните гости от страната и чужбина, след което изнася доклад с диапозитиви „Хилядолетни съкровища на изкуството от България” и разговаря с проф. Герхард Подскалски, проф. Имо Еберл, Моц Тице, свещ. Недялко Калинов и много други колеги, гости и студенти.

По случай 1120 години от успението на св. Методий (6.04.2005) изложбата *Житието на св. Методий* се експонира в Дом Витгенщайн, Виена.²⁸ Показва се с успех от 9 до 31 май 2008 по повод честването на Деня на българската просвета и славянска писменост в дома на Фондация „Герхард Хауптман” по покана на Немско-източноевропейския форум в Дюселдорф, както и в рамките на внушителния културен проект „България в Химерод” 2007 в Музея на Абатство Химерод²⁹ от Р. Златанова. Докосването до древното българско сакрално изкуство, задълбочено от изключително интересни доклади в областта на църковно-религиозната и духовната история, намира отражение в голям документален сборник „България в Химерод” (Abt Fromme OCist, Zlatanova 2008). Той предлага импулси от най-високо естество в усилията на организаторите да допринесат за строежа на моста между православната и западната църква и култура.

²⁸ Р. Златанова изнася доклад с диапозитиви „Многоезичието в Европа – днес и по време на I Българско царство”, посрещнат с голям интерес. Тук започва заснемането на документалния филм на Б. Василев и Хр. Данев „По-големият брат. Методий и приятелите на България в Европа”, излъчен 2005 по БНТ.

²⁹ Абатство Химерод е разположено в западната погранична област на Германия, близо до Франция, Люксембург, Белгия, Холандия и е само на 50 км североизточно от гр. Трир. Основано е през 1134 г. от св. Бернар Клервоски – големия син на Цистерциенския орден. С представителния си музей и мащабна културна дейност днес той е притегателен център за многобройните си почитатели и поклонници от цяла Европа.

Вдъхновен от посветените на България празненства и симпозиуми в Химерод, Спартак Паскалевски разработва проект за мащабен триптих *Мистичен празник* (масло/акрил върху платно/дърво, 340 x 200 см), който получава подкрепата на Абатството в Химерод, където се и сътворява в началото на 2008 г. Творбата се вписва в многообразната дейност на манастира и икуменическите му усилия за задълбочаване на духовния диалог между Запад и Изток. Триптихът е посветен на тримата небесни покровители на Европа – св. Бенедикт, св. Кирил и св. Методий. Прави толкова силно впечатление, че вместо в Музея, абатството му отрежда място до олтара на своята катедрала, където е осветен на 2 март 2008 г. (срв. Paskalevski 2010).

Тази художествена творба, вдъхновена от духовния подвиг на солунските братя, дава подтик за ново осмисляне на присъствието ни в културното пространство на Европа, изразяващо се не само в обичайно повтарящото се ритуално почитане на миналото, а в действено творческо съизмерване с него.

По поръчение на „Немско-българското дружество за насърчаване на връзките между Германия и България” в областта на науката и културата със седалище Берлин и филиали в Марбург, Хайделберг и Йена, чийто съосновател е и Р. Златанова, се издава списанието *Bulgarien-Jahrbuch* (от 1997)³⁰ – с актуални научни приноси в различни българистични области, както и серията *Bulgarische Bibliothek* в „Нова поредица”.³¹ Междувременно тя наброява 18 тома.

³⁰ Издава се от В. Геземан, Р. Златанова и Р. Иванова-Кифер (1997-2008), от 2009 – от В. Геземан, З. Комати, Р. Краус, Х. Шалер.

³¹ Издава се от В. Геземан, Р. Златанова, П. Мюлер и Х. Шалер. Срв. 1. Gesemann, G.: *Zweiundsiebzig Lieder des bulgarischen Volkes*. Marburg 1996; 2. Rader, H.: *Auf Umwegen zu sich selbst*. Blaga Dimitrovas Roman 'Otklonenie'. Marburg 1997; 3. Grunewald, K., D. Stoilov: *Natur- und Kulturlandschaften Bulgariens*. Landschaftsökologische Bestandsaufnahme, Entwicklungs- und Schutzpotential. Marburg 1998; 4. Sofronieva, Tz.: *Gefangen im Licht*. Lyrik bulgarisch und deutsch. Deutsche Übersetzung von G. Tiemann. Marburg 1999; 5. Jowkow, J.: *Ein Frauenherz und andere Erzählungen*. Ins Deutsche übertragen von H. Herboth. Marburg 1999; 7. Paskov, B.: *Zehn Traumgespanne*. Lyrik bulgarisch und deutsch. Deutsche Übersetzung von A. Uhlig. Marburg 2001; 8. Rolly, H.: *Soziale Arbeit in Bulgarien*. München 2005; 9. Endler, D. (Hg.): *Deutsch-bulgarische Begegnungen in Kunst und Literatur während des 19. und 20. Jahrhunderts*. München 2006; 10. Paskalevski, Sp., M. Tietze, R. Zlatanov (Hg.): 9 + 1. *Katalog zur Ausstellung anlässlich des X. Salon des Arts 2005 im Kulturpalast, Sofia*. Zweisprachig deutsch und bulgarisch. München 2005; 11. Döpmann, H.-D.: *Kirche in Bulgarien von den Anfängen bis zur Gegenwart*. München 2006; 12. Paskalevski, Sp.: *Die Vita des Heiligen Methodius*. Zweisprachig bulgarisch und deutsch. München 2006; 13. Abt Fromme, B. OCist, R. Zlatanov (Hg.): *Bulgarien in Himmerod*. Zweisprachig bulgarisch und deutsch. München 2008; 14. Dimitrov, G.: *Kultur im Transformationsprozess Osteuropas. Zum Wandel kultureller Institutionen am Beispiel Bulgariens nach 1989*. München 2009; 15. Schaller, H., R. Zlatanov (Hg.): *Symbolae Ecclesiasticae Bulgaricae*. Vorträge anlässlich des 80. Geburtstages von H.-D. Döpmann. München-Berlin 2011; 16. Schaller, H., R. Zlatanov (Hg.): *Silvae Bulgaricae*. Vorträge anlässlich des 80. Geburtstages von Dr. H. Röhling. München-Berlin 2012; 17. Schaller, H., R. Zlatanov (Hg.): *Kontinuität gegen Widerwärtigkeit*. Vorträge anlässlich des 80. Geburtstages von D. h.c. Norbert Randow. München-Berlin 2013. 18. Kristophson, J., R. Zlatanov (Hg.):

В последните години Р. Златанова подпомага осъществяването на няколко значителни художествени проекта, които свидетелстват за появата на нови аспекти в развитието на немско-българския културен диалог. Голямата експозиция „9 + 1“ в рамките на X Салон на изкуствата в НДК, София (27.05.-12.06.2005), е пример за непосредствен акт на творчески дискурс, който се основава на естественото и непринудено общуване на девет художници от Баден-Вюртемберг и един техен колега от България (The Tenth Salon des Arts 2005). Търсенията им очертават богата палитра от актуални творчески подходи - от тези на старите майстори до концептуалното изкуство в областта на живописата, рисунката, графиката, фотографията, скулптурата и инсталацията. Проектът получава Специалната награда на НДК (2005): „за оригиналното и високо професионално пластично отразяване на съвременността, характеризиращо се с индивидуална чувствителност и многообразни изразни средства”.

С други четирима творци от Баден-Вюртемберг (Ханелоре Бире, Готхард Глич, Никол Хилкерт, Ангела Миклас) и българските им колеги Ивелина Иванова и Спартак Паскалевски се осъществява експозицията „Добър вечер, Моцарт!” (28.05.-22.06.2006) в Галерията на концертна зала „България”, София (срв. Paskalevski, Zlatanova 2006) .

Основаната от С. Паскалевски и Р. Златанова нова поредица „Диалог и духовност” (София, от 2006) отразява разностранни аспекти на научния и художествения дискурс на европейска сцена (срв. Паскалевски 2006, 2008). В пресечната територия на философия, антропология, естетика, история на изкуството, семиотика на културата и морфология на изкуството С. Паскалевски (т. 2, 2008) въвежда нов аналитичен 'модел на сакралното' и съответен инструментариум, за да анализира многоаспектно сакралното в неканоничните форми на модерното изкуство в генетически и функционален аспект. Приносното му сравнително проучване на европейската и балканската художествена практика (отразена в творчеството на И. Мещрович, К. Брънкуш, К. Партенис, Ф. Кондоглу, Н. Райнов, Вл. Димитров-Майстора, Ж. Настасиевич) е осъществено чрез трите ментални конструкции: 1. идеи за дематериализацията, 2. идеи за духовното, 3. идеи за прафеномена; разграничени са системно свързаните исторически форми на култа, културата и изкуството, изразени чрез постепенност на компонентите: Модус, Технус и Проекция.

В т. 3 словесното, звуковото и образното начало се съединяват синергично в нестандартен иновативен експеримент, който поражда нови идеи и форми в областта на сатирата, музиката и изобразителното изкуство (Т. 3; срв. Mekelburg, Paskalevski 2009). Том 5 е посветен на творческата и педагогическата дейност на Емилия Андонова, примабалерина на Държавния театър в Саарбрюкен и доцент по класическа техника и модерен танц в Балетната академия, Кьолн, както и на танца като креативен феномен по отношение на неговия генезис и връзката му с другите изкуства (срв. Paskalevski, Zlatanova 2011).³²

На общите християнски ценности в духовното служение на св. Бенедикт и св. Бернар Клервоски, както и на универсалната културна мисия на светите Кирил и Методий, чието послание за културен континуитет и историческа памет принадлежи с неотслабваща сила както на настоящето, така и на бъдещето, е посветен т. 4. Художникът (Paskalevski 2010) превръща обяната от сакрална светлина композиция на своя *Мистичен празник* в мост, към който водят пътищата на духа.³³

В нашия многообразен и динамичен глобализиран свят посвещаването на българистиката отново се превръща в мисия. Времето на лекторите с гастролираща нагласа принадлежи на миналото. Но дали сме подготвени за очакващите ни предизвикателства на реалността?

Литература

Дограмаджиева 2003: *Дограмаджиева, Е.* Златанова, Румяна. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. IV. С., 690-692.

Златанова 1990: *Златанова, Р.* Структура на простото изречение в книжовния старобългарски език. С.

Златанова 1994: *Златанова, Р.* Международен симпозиум в Хайделберг. – В: *Palaeobulgarica XVIII.*, 3, 102-103.

Златанова 1996: *Златанова, Р.* Българският интелектуалец – порив към осъществяване. Към историята на Българското академическо дружество „Д-р Петър Берон“ в Хайделберг. – В: *Език и литература*, 3-4, 132-143.

³² Срв. напр. Röhling (2006) и неговите отзиви в: *Bulgarien-Jahrbuch* 2008, с. 268-272; *ABDOS-Mitteilungen* 25, 2005, 2, с. 35; Kristophson, J. в: *Bulgarien-Jahrbuch* 2007, с. 247-252.

³³ От м. октомври 2010 г. Българският лекторат в Хайделберг е поверен на д-р Благовест Величков.

Златанова 1998: *Златанова, Р.* Книга на Дванадесетте пророци с тълкувания. Старобългарският превод на Стария Завет, кн. I. С., 616 S.

Златанова 1998: *Златанова, Р.* Книгата на пророк Йона и реконструкцията на първоначалния ѝ славянски превод. – В: Медиевистика и културна антропология. Сборник в чест на 40-годишната творческа дейност на проф. Д. Петканова. С., 470-501.

Златанова 1999/2000: *Златанова, Р.* Творчески юбилей на немски славист. – В: Български език XLVIII, 1, 88-93.

Златанова 2003: *Златанова, Р.* Панцер, Балдур. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. III. С., 87-92.

Златанова, Р.: Житието на пророк Авдий и реконструкцията на първоначалния му превод. В: Acta palaeoslavica 2. София 2005, с. 93-102.

Златанова 2007: *Златанова, Р.* Към състава на Търновския библейски свод с тълкувания. Книгата на пророк Агей и нейната реконструкция. – В: Търновска книжовна школа, Т. 8. Св. Евтимий, Патриарх Търновски, и неговата духовна мисия в Европа. Велико Търново, 249-281.

Минчева, Пенкова 1985: *Минчева, А., П. Пенкова.* Айцетмюлер, Рудолф. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, Т. I. С., 54-57.

Паскалевски 2006: *Паскалевски, Сп.* Дух и отгаденост. – В: Диалог и духовност, I. В чест на Румяна Златанова. София: Сп. Паскалевски, с. IX-XXV.

Паскалевски 2008: *Паскалевски, Сп.* Проекции на сакралното в изкуството на балканските художници от 20-40-те години на XX век [Диалог и духовност, Т. 2]. София: Р. Златанова.

Стойкова 2003: *Стойкова, А.* Чижевски, Дмитро. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, Т. IV. С., 516-519.

Abt Fromme, OCist, Zlatanova 2008: Abt Fromme, Br. OCist, R. Zlatanova (Hrsg.). Bulgarien in Himmerod. Bulgarisch/Deutsch [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 13]. München, 609 S.

Barouh 2002: *Barouh, E.* Janseits der Utopian. Bulgarien, der Balkan, Europa – Visionen für das nächste Jahrzehnt. Aus dem Bulgarischen G. Tiemann. Köln, Sofia.

Chiriaeva 1999: *Chiriaeva, L.* Studien zu einer strukturellen Typologie des russischen und bulgarischen Zaubermärchens. Frankfurt/M, Bern, Berlin et al. 1999 [Heidelberger Publikationen zur Slavistik, B. Literaturwissenschaftliche Reihe, Bd. 11], 248 S.

Daieva-Schneider 2001: *Daieva-Schneider, S.* Čavdar Mutafov und der deutsche Expressionismus: eine interkulturelle Studie zur Rolle des deutschen Expressionismus im Werk eines

bulgarischen Schriftstellers und Kunsttheoretikers. Frankfurt a. M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien 2001 [Heidelberger Publikationen zur Slavistik, B. Literaturwissenschaftliche Reihe, Bd. 19], 198 S.

Delcheva 2012: *Delcheva, Tz.* Janseits des Sommers, Ewigkeit. Gedichte. Aus dem Bulgarischen G. Tiemann. Wien.

Gesemann 2006: *Gesemann, W.* (Rez.). Gabi Tiemann. Das Werk Emanuil Dimitrovs im Rahmen des Fin de siècle. Frankfurt u.a. 2004. In: Bulgarien-Jahrbuch 2006, S. 237-243.

Grozdev 2010: *Grozdev, G.* Beute. Roman. Aus dem Bulgarischen G. Tiemann. Ruse.

Guy 1993: *Guy, J. - C.*: Les Apophthegmes des Pères. Collection Systématique. Chap. I-IX. Paris.

Ivanova 2004: *Ivanova, M.* Versöhnung mit der Kälte. Gedichte. Aus dem Bulgarischen G. Tiemann. Heidelberg.

KDGK = Kürschners deutscher Gelehrten-Kalender. Berlin/München.

Manger 1999: *Manger, K.* (Hrsg.). Die Wirklichkeit der Kunst und das Abenteuer der Interpretation. Festschrift für Horst-Jürgen Gerigk. Heidelberg 1999 (Schriftenverzeichnis, S. 3773-383).

Martin 1993: *Martin, Th.* Der bulgarische Diabolismus. Eine Studie zur bulgarischen Phantastik zwischen 1920 und 1934. Wiesbaden 1993 [Opera Slavica, NF 22].

Mekelburg, Paskalevski 2009: *Mekelburg, K., F. Mekelburg, S. Paskalevski.* Worte, Bilder, Töne. Paradoxa und Sarkasmen. Hrsg. R. Zlatanova [Dialog i duchovnost, Bd. 3]. Sofia.

Rader 1997: *Rader, H.* Auf Umwegen zu sich selbst. Blaga Dimotrovas Roman *Otklonenie*. [Bulgarische Bibliothek N.F., Bd. 2]. Marburg 1997, 140 S.

Paskalevski 2006: *Paskalevski, S.* Die Vita des Heiligen Methodius. Hrsg. von R. Zlatanova [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 12]. München 2006a.

Paskalevski 2010: *Paskalevski, Sp.* Triptychon *Mystisches Fest*. Hl. Benedikt und die hll. Kyryll und Method in Himmerod. Hrsg. von R. Zlatanova [Диалог и духовност, т. 4]. С.

Paskalevski, Zlatanova 2006: *Paskalevski, S., R. Zlatanova,* „Guten Abend, Mozart!“ Ausstellung deutscher und bulgarischer Künstler in Sofia. In: Bulgarien-Jahrbuch 2006, S. 215-220.

Paskalevski, Zlatanova 2011: *Paskalevski, S., R. Zlatanova.* Auf Terpsichores Schwingen. Die Ballerina Emilia Andonova. Hrsg. R. Zlatanova [Диалог и духовност, т. 5]. Sofia 2011.

Reimann 1994: *Reimann, M.* Studien über den Verfall des Infinitivs im Mittelbulgarischen. Marburg 1994, 146 S.

Röhling, Paskalevski 2006: *Röhling, H. (Rez.) Paskalevski, Sp. Die Vita des Heiligen Methodius*. München 2006. In: ABDOS-Mitteilungen 26, 2006, Nr. 2, S. 38.

Röhling 2013: *Röhling, H. Kontinuität als grundlegende Kategorie für Bildung und Wissenschaft und ihre Gefährdung im deutsch-slavisch-bulgarischen Kontext*. In: Kontinuität gegen Widerwärtigkeit. Vorträge anlässlich des 80. Geburtstages von Dr.h.c. Norbert Randow am 2. März 2010 in Berlin. Hrsg. W. Schaller, R. Zlatanova. München-Berlin-Washington, D.C. 2013, S. 96-111 [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 17].

Sofronieva 1999: *Sofronieva, Tz. Gefangen im Licht. Lyrik bulgarisch und deutsch*. Ins Deutsche übertragen von G. Tiemann [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 4]. Marburg 1999.

Teutsch 2001: *Teutsch, A. Das Rusinische der Ostslowakei im Kontext seiner Nachbarsprachen*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Wien u.a. 2001 [Heidelberger Publikationen zur Slavistik. A. Linguistische Reihe, 12].

The Tenth Salon des Arts Sofia 11 May – 12 June 2005. Sofia 2005.

Tiemann 1994: *Tiemann, G. Survaki – das bulgarische Neujahrsfest*. In: Feste der Völker. Hrsg. von C. Emmendorfer. Frankfurt a.M. 1994, S. 1-10.

Tiemann 1997-1998: *Tiemann, G. Strukturelle und thematische Besonderheiten der Prosalyrik Elin Pelins*. In: Bulgarien-Jahrbuch 1997, S. 77-86. На бълг. език: Към структурните и тематични особености на лириката в проза „Черни рози“ от Елин Пелин. В: Литературна мисъл 1997-1998, 2, с. 116-123.

Tiemann 2004: *Tiemann, G. Das Werk Emanuil Popdimitrovs im Rahmen des Fin de siècle*. Frankfurt a. M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien 2004 [Heidelberger Publikationen zur Slavistik, B. Literaturwissenschaftliche Reihe, Bd. 28], 320 S.

Tiemann 2004: *Tiemann, G. Die ästhetische Weltanschauung oder das Universum von Emanuil Popdimitrov*. In: Bulgarien-Jahrbuch 2002/2003. Marburg 2004a, S. 125-135.

Tiemann 2006: *Tiemann, G. Bulgarische Literatur in deutscher Übersetzung vor dem 9. September und nach der Wende*. In: Езиковата политика на Европейския съюз и европейското университетско пространство. Велико Търново 2006, Т. 2, с. 834-841.

Tiemann 2006: *Tiemann, G. Das Paradies bei Tärnovovo*. In: Dialog i duchovnost. Festschrift zum 60. Geburtstag von Rumjana Zlatanova. Sofia 2006a, S. 343-353.

Tiemann 2008: *Tiemann, G. Teodor Trajanov und Emanuil Popdimitrov – ein motivgeschichtlicher Vergleich ihrer literarischen Entwicklung*. In: Теодор Траянов и неговата епоха. С., 105-113.

Tiemann 2008: *Tiemann, G. B. Wenzel, R. Fornoff* (Hrsg.): Figurationen des Raums. Beiträge zum spatial turn aus literatur- und kulturwissenschaftlicher Sicht. Veliko Tärnovo 2008.

Tiemann 2009: *Tiemann, G.* Übersetzung von Drehbüchern internationale Filmprojekte. In: Burneva, N. u.a. (Hrsg.): Translation. Bulgarisch-deutscher Kulturtransfer. Dresden 2009, S. 183-188.

Tonova, T.: „Heimat“ bei bulgarischen Migranten in Deutschland. In: Bulgarien-Jahrbuch 2008. München 2009, S. 152-194.

Zlatanova 1992: *Zlatanova, R.* Zur slavischen Übersetzung des Zwölfprophetenbuchs. In: Anzeiger für slavische Philologie XXI. 1992, S. 159-181.

Zlatanova 1994: *Zlatanova, R.* Zur kritischen Ausgabe des altbulgarischen Zwölfprophetenbuchs. Das Buch Ioel. In: Anzeiger für slavische Philologie XXII/2.1994, S. 206-241.

Zlatanova 1998: *Zlatanova, R.* Zur slavischen Bibelübersetzung: Das Zwölfprophetenbuch. Rezensionen und Textüberlieferung. In: Slavistische Studien zum XII. Internationalen Slavistenkongreß in Krakau 1998. Hrsg. von H. Jelitte. Frankfurt a.M. 1998, S. 239-257.

Zlatanova 1999: *Zlatanova, R.* Das Buch Malachias und seine slavische Übersetzung: Aspekte der Rekonstruktion. In: Ars philologica. Festschrift für Baldur Panzer zum 65. Geburtstag. Hrsg. von K. Grünberg und W. Potthoff. Frankfurt a.M., Berlin, Bern, New York, Paris, Wien 1999, S. 643-662.

Zlatanova 1999: *Zlatanova, R.* Der moldauische Kalligraph Mönch Gervasij. In: Festschrift für Professor Klaus Trost zu seinem 65. Geburtstag. Hrsg. von E. Hansack, W. Koschmal, N. Nübler, R. Večerka. München 1999a, S. 341-355 [Die Welt der Slaven. Sammelbände, 5].

Zlatanova 2003: *Zlatanova, R.* Die Vitae Prophetarum in slavischer Übersetzung. Vorlagen, Rezensionen, Textüberlieferung. In: Die Welt der Slaven XLVIII, 2003, S. 287-302 [Beitrag zum XIII. Internationalen Slavistenkongreß, Ljubljana, 15.-21. August 2003].

Zlatanova 2004: *Zlatanova, R.* Die Vita des hl. Methodius. Ausstellung von Spartak Paskalevski in Ellwangen/Jagst. In: Bulgarien-Jahrbuch 2002/2003. München 2004, S. 168-173.

Zlatanova 2005: *Zlatanova, R.* Die Vorgeschichte. In: 9 + 1. Katalog zur Ausstellung anlässlich des X. Salon des Arts 2005 im Kulturpalast, Sofia, S. 8-11; Übersetzung des Textes ins Bulgarische von R. Zlatanova, S. 97-121. Hrsg. Paskalevski, S., M. Tietze, R. Zlatanova [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 10]. München 2005a.

Zlatanova 2007: *Zlatanova, R.* „Guten Abend, Mozart!“ Ausstellung deutscher und bulgarischer Künstler in Sofia. In: Bulgarien-Jahrbuch 2006. München 2007, S. 215-220.

Zlatanova 2008: *Zlatanova, R.* An den Quellen der europäischen Zivilisation. In: Bulgarien in Himmerod. Kunst – Liturgie – Spiritualität [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 13]. München 2008, S. 121-165, 336-356.

Zlatanova 2008: *Zlatanova, R. Die Vita des hl. Methodius in der spirituellen Welt des Künstlers*. In: *Bulgarien in Himmerod. Kunst – Liturgie – Spiritualität* [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 13]. München 2008a, S. 557-568, 589-595.

Zlatanova 2010: *Zlatanova, R. Zur Entstehung des Triptychons *Mystisches Fest**. In: Paskalevski, S.: *Triptychon *Mystisches Fest**. Hl. Benedikt und die hll. Kyrill und Method in Himmerod. Hrsg. von R. Zlatanova [Диалог и духовност, т. 4]. Sofia 2010, c. 97-112.

Zlatanova 2010: *Zlatanova, R. Das Triptychon *Mystisches Fest*. Konzeption und Ikonographie*. In: Paskalevski, S.: *Triptychon *Mystisches Fest**. Hl. Benedikt und die hll. Kyrill und Method in Himmerod. Hrsg. von R. Zlatanova [Диалог и духовност, т. 4]. Sofia 2010, c. 170-188.

Zlatanova, R.: *Einführung in die Syntax des Bulgarischen. Handout zum Kurs Bulgarisch IV*. Heidelberg 2011, 86 S.

Zlatanova 2011: *Zlatanova, R. Zur handschriftlichen Überlieferung der altbulgarischen Hagiographie. Die Jona-Vita*. In: *Symbolae Ecclesiasticae Bulgaricae*. Vorträge anlässlich des 80. Geburtstages von Hans-Dieter Döpmann. Hrsg. H. Schaller, R. Zlatanova [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 15]. München, Berlin 2011a, S. 105-127.

Zlatanova 2012: *Zlatanova, R. Zu den deutsch-bulgarischen Kulturaustauschbeziehungen. Ideen und Formen der intellektuellen Dialogizität jenseits der Institutionen*. In: *Silvae Bulgaricae*. Vorträge vom 6. November 2009 anlässlich des 80. Geburtstages von Dr. Horst Röhling [Bulgarische Bibliothek NF, Bd. 16]. München, Berlin 2012, S. 114-132.

Zlatanova 2012: *Zlatanova, R. Verbalkategorien. Tempus und Modus im Bulgarischen*. Handout zur Einführung in die Morphologie des Bulgarischen. Heidelberg 2012a, 133 S.

Zlatanova 2013: *Zlatanova, R. Zur Geschichte der Bulgaristik in Heidelberg*. B: *Deutsch-Bulgarischer Kultur- und Wissenschaftstransfer*. Hrsg. H. Schaller, R. Zlatanova. Berlin 2013, c. 223-263.

Zum Winkel, H.-J.: *Aus der Arbeit der Universitätsinstitute. Das Slavische Institut der Universität Heidelberg. Zur Geschichte seiner Gründung*. In: *Heidelberger Jahrbücher* 25, 1981, S. 165-178.

Zum Winkel, H.-J.: *Materialien zur Geschichte der Slavistik in Deutschland*. 1. Wiesbaden 1982, S. 135-164.